

KEŞFÜ'Z-ZÜNÜN, İZÂHU'L-MEKNÜN VE HEDİYYETÜ'L-ÂRİFİN'DE ZİKRİ GEÇEN MÂLİKÎ USÛL ESERLERİ*

Terhib b. Rubey'ân ed-Devseri

Çeviren: Murat GÖKALP**

ÖNSÖZ

İnsanları ve cinleri kendisine kulluk etsinler diye yaratan; bir müjdeleyici, bir uyarıcı, ve - Allah'ın izniyle -, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olması için rasullerinin sonuncusuna Kur'ân-ı Kerîmî inzâl buyuran Allah Teâlâ'ya hamdü senâlar olsun. Rabbimin salât ve selâmı da, onun (a.s), aile efrâdının, ashâb-ı güzîninin ve kıyamet gününe değîn hidayet üzere bulunanlar üzerine olsun.

Allah (c.c) vahyini rasullerine inzâl buyurmada meleklerden Cibrîl'i (a.s) ve bu vahiy vasıtasıyla risâletini tamamlamak için insanlar arasından da Abdullah oğlu Muhammedü'l-Emîn'i seçti. Ve yine dostların (ashâbın) en hayırlılarının - hem kendi dönemlerinin, hem de daha sonraki asırların insanlarına kendilerine uyulduğu zaman yol gösterici olan yıldızlar misâli olsunlar diye - onun (a.s) yakınında bulunmasını murâd etti.

Yüce Yaratıcı, mahlûkâtına rahmetinin bir eseri olmak üzere, her bir nesil arasında, hem kendi aralarında hem de sonrakilere aktarmaları maksadıyla vahiy ve şeriatının emînlerini/muhafızlarını yaratmıştır. Nitekim

* "Mu'cemu'l-Müellefâtî'l-Usûliyyeti'l-Mâlikîyye el-Mebûse fî Keşfi'z-Zünün ve İzâhi'l-Meknün ve Hedîyyeti'l-Ârifîn", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye*, Medine-i Münevvere, sayı: 120.

Mâlikî mezhebiyle ilgili yazma eserlerin tarandığı Türkiye kütüphaneleri özelinde benzer bir çalışma için bkz. Taş, Aydın, "Türkiye Kütüphanelerindeki Mâlikî Mezhebiyle İlgili Yazma Eserler", *Fırat Ü. İlahiyat Fak. Der.*, 12/2 (2007), s. 45-82. [MG]

** Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, muratgokalp@gmail.com

böylesi bir neslin mevcudiyeti, Allah'ın emri gelinceye kadar (kıyamet ânına değin) da devam edegelecektir.

Allah Teâlâ: "*Kur'ân'ı kesinlikle biz indirdik ve onu yine biz koruyacağız*"¹ buyurmaktadır. Açıkça görülmektedir ki Yüce Allah, Kitap ve Sünnet'in ziyade ve noksanlık, tahrif ve tebdil noktalarından dininin ve şeriatının korunmasının kendi sorumluluğunda olduğunu ilan etmiş ve bu hususta taahhütte de bulunmuştur. Dolayısıyla, yukarıda zikredilen şeylerden biri vâki olacağı zaman, Yüce Allah bunu açığa çıkaracak ve doğruyu açıklayıp bâtılı ortadan kaldıracak ilim sahiplerini ortaya çıkarır. Nitekim Hak Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "*Hakkı bâtılın tepesine indiririz de beynini parçalar, bir anda canı çıkar o bâtılın!*"²

Yüce Allah'ın, kendi dinini muhafaza edişinin gereklerinden biri de, biraz sonra zikredeceğimiz, âlet ilimleri diye adlandırılan ilimlerin muhafazasıdır. Bu ilimler, Allah'ın (c.c) ve Rasûl'ünün (a.s) muradını bilmeye birer vasıtaadır. İşte usûl-ü fıkıh ilmi de söz konusu bu ilimlerden sadece biridir.

Bu ilim, ilk iki nesil (kuşak) ile üçüncü neslin başlarında potansiyel olarak satırda (yazılı malzemelerde) değil ama, sadırda (gönüllerde, zihinlerde) mevcut idi. Nihayet öyle bir zaman dilimi geldi ki, ümmet bunu tedvine ihtiyaç duydu.

Onun ilk tedvini şerefine ise İmam Şâfiî (r.a) nâil olmuştur.³ O, konuyla ilgili *ilk Risâle*'sini, talebi üzerine, Bağdat'ta ehl-i hadis'in imamı olan Abdurrahman b. Mehdî'ye yazmıştır.

İkinci Risâle'sini ise, Mısır'a yerleştiğinde kaleme almıştır. - Nitekim bugün tedâvülde bulunan *Risâle* de işte bu ikincisidir. - Şâfiî (r.a) bu *Risâle*'sinde, fakihin şer'î delillerden hüküm çıkarmada muhtaç olduğu en önemli ve en yaygın konuları işlemiştir.⁴

Daha sonrasında ise âlimler - ki buna bütün mezhep âlimleri dâhildir - usûlü fıkıh sahasında peş peşe eserler vücûda getirmeye başlamışlardır. Bu ortaya konulan eserlerde, istinbât (delillerinden hareketle hüküm çıkarma) ve temellendirme konularında Şâfiî'nin *Risâle*'sinde işlediği metodolojisini takip edenler, Şâfiî metodunu izleyenler yahut cumhûr diye şöhret bulmuşlardır. Zira üç imam; Mâlik, Ahmed ve Şâfiî, *Risâle*'de yer almış usûle göre amel etme noktasında genel itibariyle ittifak hâlinedirler. Sonrasında ise bu metod, mütekellimîn metodu olarak şöhret kazanmıştır. Çünkü bu metod, usûl kaide ve meselelerini belirli bir mezhebe taassup ile bağlı kalınmaksızın inceleyerek ve de mantikî bir bakış açısıyla yazmaya özen göstermiş ve yine aynı şekilde, akıl ve cedelf istidlâl yöntemine de aşırı

¹ Hicr, 15/9.

² Enbiyâ, 21/18.

³ Bkz. *Târîhu Bağdât*, 2/64-65.; Muhakkik Ahmed Şâkir'in *er-Risâle*'ye yazmış olduğu *Mukaddime*, 10-11.; Berdisî, *Usûlü'l-Fıkh*, 9-10.; İslâmî, *Usûlü'l-Fıkh*, s. 12-13.; *el-Veciz fî Usûlü'l-Fıkh*, 16.

⁴ 3. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

derecede meyletmiştir. Bu metodun takipçileri, - kendi bakış açılarına göre -, kaide ve kuralların en kuvvetlisine ve en sağlamına ulaşmak adına, delilin isbât ettiğini isbât etmişler, nefyettiğini de nefyetmişlerdir.

İmam Şâfiî, yukarıdaki metod üzere hareket etmede mevcut imamlar arasında tek de değildir. Zira o da, nihâî anlamda bir başka imama uymuştur. Bu ise onun, sözü geçen ilmi daha önceki hocalarından tahsil etmiş olduğu anlamını ifade etmektedir. Nitekim Mâlik b. Enes (r.a), onun kendilerinden ilim aldığı hocalarından sadece birisidir.

Araştırmanın Önemi

Pek çok ilim tâlibi; fıkıh, hadis, sünnet, tefsir ve usûl-ü fıkıh gibi çeşitli ilimlerde İmam Mâlik'in (r.a) rahle-i tadrîsinden geçmiştir. İmam Mâlik, bir fakih olduğu gibi, aynı zamanda bir usulcüdür de.

Bu hususiyeti, el-Leys b. Sa'd'a yazmış olduğu meşhur risâlesinden de açıkça anlaşılmaktadır.

Aynı şekilde, 40 senede telifine muvaffak olduğu *el-Muvatta'* isimli eserinde de bunu görmek pekâlâ mümkündür. O, bu eserini 70'ten fazla Medine fakihine arz etmiş ve hepsi de onun kıymeti üzerine ittifak etmişlerdir. İşte bu sebeptendir ki, bu eserini *el-Muvatta'* (üzerinde ittifak olunmuş eser) diye isimlendirmiştir.⁵ Dolayısıyla bu fıkıhın, kendisine istinâd ettiği bir usûl olmaksızın binâ edilmiş olması makûl değildir.

İmam Mâlik (r.a), mezhepleri dünyanın dört bir yanına yayılmış dört imamdan biridir. Mezhebinin müntesipleri, onun geride bıraktığı fıkıha ve usûle dair birikimden hareketle; kimi zaman ders vermek, kimi zaman da telif eserler kaleme almak ve muhalif görüştekilere reddiyeler yazmak sûretiyle, buldukları her mekân ve zaman içerisinde onun fıkıh ve usûlünü neşretmişlerdir.

İşte bu sebeple, ben de, usûle dair telif olunmuş bu eserleri tek bir kitap (çalışma) altında toplamayı gaye edindim.

Bu maksatla, Molla Kâtib Çelebî ve Hacı Halife diye meşhur Mustafa b. Abdullah el-Kostantînî el-Hanefî'ye ait *Keşfü'z-Zünûn an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Funûn*'u ile İsmail Paşa el-Bağdâdî'nin *İzâhu'l-Meknûn ve Hediyetü'l-Ârifîn* isimli eserlerinden bu telifâtı tespit etmeye çalıştım.

Usûl kitaplarının çoğunu - bunlardan da - özellikle Mâlikî usûl eserlerinin pek çoğunu içerdiği kanaatiyle bu üç kitaptaki eserleri bir araya getirdim. Zira, bu üç eserin müelliflerinin vefat tarihleri, tabakât ve benzeri telif edilmiş eser musanniflerinin vefat tarihlerinin aksine daha geç döneme aittir. Dolayısıyla da bu erken dönem eserlerin hem telif tarihleri hem de muhtevasında kayıtlı eserler, nihâî planda bu mütekaddimîn müelliflerinin vefat tarihine kadarki malumât ile son bulmaktadır.

⁵ Bkz. *Tenvîru'l-Havâlik*, 1/7.

Araştırmanın Planı

Bu çalışmayı; bir önsöz, bir giriş, iki bölüm ve bir de sonuç bölümü olmak üzere planladım.

Önsöz'de; bu araştırmanın önemi, böylesi bir çalışmaya beni sevkeden âmiller, çalışma planı ve de yöntemim ile ilgili bilgilerin yanı sıra, Allah'ın (c.c) dinini muhafaza ediş keyfiyeti, usûlü fıkıh ilminin tedvini, bu sahada eser ortaya koymuş olanlara ve bu eserlerin telif tarzlarına genel bir bakış da işlenmiştir.

Giriş'te; İmam Mâlik'in (r.a) kısaca terceme-i hâlimden bahsettim.

İki ana başlık altındaki konulara gelince; ilk başlıkta, genel itibariyle Mâlikî usûl eserlerini ve ikinci başlıkta da, Mâlikî usûlcüler tarafından şerh edilmiş Hanefî usûl metinlerini kaydettim.

Sonuç bölümünde ise, araştırmanın önemli neticeleri üzerinde durdum.

Bu Konu Hakkında Yazmamın Sebepleri

Beni böylesi bir çalışmaya sevkeden âmillerin en önemlilerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. Asırdan asra (dönem be-dönem) usûl-ü fıkhıdaki gelişimi ve telif noktasındaki ilerlemeyi gözler önüne sermek,
2. Ulemanın usûlü fıkha karşı gösterdikleri ilgi ve alâkanın sürekliliği ile metin, şerh ve ihtisarlar olmak üzere telifte buldukları eserlerinde geçen ihtilaf noktalarını açıklamak,
3. Bu faydalı eserler vesilesiyle ilim tâlibini yâd etmek,
4. Muahhar âlimlerin mütekaddim âlimlerden istifadesinin seyrini ortaya koymak,
5. Mâlikî mezhebi bünyesinde kendisine i'timat duyulan ve asırlar geçmiş olmasına rağmen, bu mezhebin müntesiplerinden olsun yahut olmasın, âlimlerin takdîre şâyân gördükleri eserleri tespit edip bildirmek,
6. Bu eserleri tahkik etmek, araştırıp incelemek ve neşrinde bulunmak arzusundaki ilim talâbelerine kolay bir liste sunmak,
7. Benim başlangıcını yaptığım bu işi tamamlamak noktasında ilim talebelerine yeni bir ufuk açmak; bu sûretle ilim tâlibi - noksansız bir şekilde yahut kısmî bir şüpheyle -, bir eserin mevcut mu, yoksa kayıp mı; matbu mu, yoksa yazma hâlinde mi olduğu noktasında bilgi sahibi olur. Dahası, şayet matbu ise en güzel baskısının, en itinalı tahkikinin hangisi olduğu; yok eğer yazma eser ise, mahtût nüshalarının sayısı ve buldukları yerleri ile nüsha özellikleri hakkında da bilgilenme imkânı bulur.

Ben, değerli okuyucunun da görüp takdîr edeceği gibi, bu konuda küçük bir şey yapmış olduğumun farkındayım.

8. Yeni ve orijinal bir şey ortaya koymak; - bildiğim kadarıyla - Usûlcülerin tabakalarına ve tercüme-i hâllerine dair telifte bulunanlardan farklı olmak bakımından, bu hususta böylesi bir tarzda eser kaleme alan bir başkasını görmedim.

Yukarıda zikrettiğim sebepleri dikkate alarak bu çalışmamı da, *Mu'cemu'l-Müellefâti'l-Usûliyye el-Mâlikîyye el-Mebûse fi Keşfi'z-Zünûn ve İzâhu'l-Meknûn ve Hedîyyetü'l-Ârifin* şeklinde isimlendirdim.

Telif Metodum

Bu konuyu yazım esnasında aşağıdaki metodları izledim:

1. *Keşfü'z-Zünûn, İzâhu'l-Meknûn ve Hedîyyetü'l-Ârifin* kitaplarındaki tüm Mâlikî usûl eserlerini derledim. Yani öncelikle metni - şayet bir metni varsa - Mâlikî mezhebi istikametinde kaleme alınmış olup, şârihi de aynı şekilde Mâlikî ise bunları ele aldım. Bu birinci aşama idi. Bunun ardından, metni Hanbelî yahut Şâfiî mezhepleri usûlü üzere olup da, şârihi Mâlikî olanları değerlendirmeye aldım.

Şârihi Mâlikî olup, şerhedilen metin de Hanefî usûlü üzere kaleme alınmışsa, bunu ancak; âlimlerin birbirlerinden ilmen istifadesini ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymak ve de Mâlikî âlimlerin ilim yolundaki cehd ve gayretlerini net bir şekilde beyan etmek maksadına matûf bir faideye istinâden zikrettim.

Şayet metin Mâlikî mezhebi usûlü üzere yazılmış olup, şârihi de Mâlikî mezhebi dışından biriyse, bu durumda ben onu Mâlikî musannefâtında saymadım. Çünkü onun müellifi hem Mâlikî değildir, hem de telif esnasında iki usûlün (Mâlikî ve Mâlikî olmayan) farklılığı dikkati çekmektedir.

2. Usûl eserlerini, müelliflerinin vefat tarihlerini esas alarak kronolojik bir sırayla tertip ettim.

3. Her bir usûl kitabına numara verdim. Ve dipnotta da, bu kitabı müellifine nispet eden bazı kaynaklara işaret ettim.

4. *Keşfü'z-Zünûn, İzâhu'l-Meknûn ve Hedîyyetü'l-Ârifin*'i altı cüz'e taksim olunmuş tek bir kitap gibi telâkki ederek, mükerrerleriyle birlikte usûl kitabının isminin geçtiği yerleri kaydettim. Bu cümleden olmak üzere; birinci ve ikinci cüzlerin *Keşfü'z-Zünûn*'da, üçüncü ve dördüncü cüzlerin *İzâhu'l-Meknûn*'da ve beşinci ve altıncı cüzlerin de *Hedîyyetü'l-Ârifin*'de yer almakta olduğunu hatırlatalım. Buna göre, "el-İşâretu fi Usûli'l-Fıkh 4/267, 5/397" dediğimde, kastetmek istediğim şey; bu eserin *İzâhu'l-Meknûn*'un ikinci cüz'ünde kayıtlı bulunduğuudur. Şayet bu eserin - altı cüzlük bu eserler içerisinde - bir kez zikri geçmişse, ilk geçtiği sayfaya istinâden "sayfa 267" (cüz no'su verilmemekte) şeklinde kaydetmişimdir. Yine aynı şekilde, sözü edilen eser *Hedîyyetü'l-Ârifin*'in birinci cüz'ünde ilk

kez zikredilmişse, sadece “sayfa 397” demek sûretiyle kayıt düştüm. Çalışmam esnasında kitap kayıtlarını bu minvâl üzere sürdürdüm...

5. Bu telifâtı; ticarî ve tahkikli neşir, üniversitelerde yapılmış master ve doktora tezleri gibi ilmî tahkikli neşir ve bir yazma eserin, dünya üzerindeki hangi kütüphanelerde noksansız bir künye ile nüshasının bulunduğunu izah sadedinde, detaylı incelemelere girilmeksizin açıklayıcı bilgiler ekledim. Her bir yazma eserin müellifini yahut müstensihinin ismini veya istinsah tarihinin kaydını, yazısının güzel yahut kötü oluşunu, yazı çeşidini, sayfalarının sayısını ve her bir sayfada yer alan satırlarında eksik olup olmadığı, sağlam yahut kusurlu olup olmadığı, karşılaştırmasının yapılıp yapılmadığı gibi cihetlere ilâveten; nüshanın başından, ortasından ve de sonundan bir şey nakletmek ansiklopedik bir çalışmayı gerektirir. Bu ise, ekonomik imkânların bolluğuna, uzun bir zamana ve ciddî, yorucu bir uğraşıya ihtiyaç gösterir. Tabiatıyla da böylesine bir çalışmanın, benim bu araştırmamın sınırlarını aşacağı takdir olunsa gerektir. Benim yapamadığım bu işleri yapacak kimselerin bulunmasını Allah'tan niyâz ediyorum. Ben ancak, - Allah'a hamdolsun! - böylesi bir çalışmaya azmedecek kimseler için ciddi bir temel atmış sayılıırım.

Bu konuyla alakalı özel fihristlerden pek çoğuna müracaat ettim ve eserleri kaydederken aşağıdaki şekilde rumuzlar koydum:

MH - yani, mahtût/yazma eser,

T - yani, matbu,

HUKKİKA - İlmî bir tez olarak bir üniversitede üzerinde araştırma ve incelemede bulunulmuş eser. [Biz, tercümede HK ile bunu ifade ettik. MG]

6. (Mâlikî usûl eserlerini listelemeye, öncelikle) eserin ismini kaydetmekle başladım. Ardından, müellifinin kısa biyografisini verdim. Sonrasında ise, - bulabilmişsem - müellifin usûle dair diğer eserlerini sıraladım. Örneğin;

- *el-İşâretü fi Usûli'l-Fıkh*, 4/267, 5/397. Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb İbn Vâris et-Tucîbî el-Kurtubî el-Bâcî ez-Zehabî el-Mâlikî...

- *İhkâmu'l-Fusûl fi Ahkâmi'l-Usûl* 1/19-20, 5/397. Bu eser de aynı şekilde yukarıda zikri geçen el-Bâcî'ye aittir.

7. Müellifin biyografisine referans olarak kaydettiğim kaynakların hepsini, ona ait usûl eserlerini verirken aynı şekilde referans kaynağı olarak zikretmemişsem, bu; ilgili kaynakların o kitabı zikretmedikleri ve de onu müellife nisbet etmedikleri mânâsına gelmektedir.

8. Müellifin biyografisini verirken, doğum tarihini zikretmeksizin vefat tarihini kayıtle yetindim. Bunun sebebi ise; doğum tarihinin, vefat tarihine nazaran daha az üzerinde itina gösterilen bir hususiyet olmasıdır. Dolayısıyla da kronolojik tertipte, doğum tarihi değil de vefat tarihi esas alınmıştır.

9. Müellifin vefat tarihi hususunda ihtilaf vâki ise, bu konuda da ben daha ziyade; bu konudaki dikkatini - tabîî bana göre – nazar-ı i'tibara alarak *Mu'cemu'l-Müellifin* yazarı Ömer Rıza Kehhâle'nin tercih ettiği tarihi aldım.

10. Kronolojik sıralama açıkça görülebilir diye, kitabın ismini zikretmezden evvel, daha ilk başta doğrudan vefat tarihini kaydettim.

11. Araştırmamın önemli neticelerini zikrettiğim bir sonuç bölümü yazdım.

12. Yine araştırmaya, aşağıdaki tarzda ilmî bir fihrist ekledim:

a) Alfabetik usûl eserleri fihristi

b) Alfabetik isim fihristi

c) (Alfabetik) Kaynakça

Dualarımızın nihayeti şudur ki; hamd, ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salât ve selâm ise önceki ve sonrakilerin Efendisi, Peygamberimiz Muhammed (a.s)'in, ehl-i beytinin ve tüm ashâbının üzerine olsun!

GİRİŞ

İmam Mâlik'in Kısaca Biyografisi

İsmi ve Nesebi⁶

O; Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir b. Amr b. Ğaymân b. Huseyl b. Amr b. el-Hâris el-Asbahî'dir ve soyu da Ya'reb b. Kahtân'a dayanır.

Doğumu ve Yetiştirilmesi⁷

Hicrî 93 senesinde dünyaya gelmiş olup, çok erken yaşta ilim tahsiline başlamıştır.

İmam Mâlik (ilim hayatına başlamasıyla ilgili olarak) şöyle demiştir: “Anneme, “gidip ilim tahsilinde bulunayım mı?” dedim. “Buraya gel de öğrenci elbisesini giydireyim” dedi. Ve ardından bana, boyu biraz kısa gelen bir elbise giydirdi. Başıma bir takke koyup, üzerine de sarık sardı. Sonrasında ise: “Haydi şimdi git ve ilim öğren/oku ve yaz” dedi.

“Annem şöyle derdi: “Rabî'a'ya git. Onun ilminden önce, edeb ve ahlâkımdan bir şeyler öğren!”

İmam Mâlik (r.a), ilim elde etme yolunda sabır gösterdi. Bu yolda zorluklarla yüz yüze geldi. Hatta İbnü'l-Kâsım'ın da dediği gibi; “içerisine

⁶ İmam Mâlik'in biyografisine dair bkz. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/48.; *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luga*, 2/75-79.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 8/168.; *Tezkiratü'l-Huffâz*, 1/207-213.; *ed-Dibâcî'l-Müzheb*, 1/82-135.; *el-A'lâm*, 5/257-258.

⁷ Bkz. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/49.; *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luga*, 2/79.; *ed-Dibâcî'l-Müzheb*, 1/88, 110.; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, 1/87.

düştüğü bu sıkıntılar, evinin tavanını söküp buradaki tahtaları/kütükleri satışına sebebiyet verdi. Ancak, daha sonrasında dünyalık mala da sahip oldu.

Şöyle derdi: “İşte şu elimle yüz bin hadis yazdım.”

Âlimlerin Kendisinden Övgüyle Sözetmeleri⁸

Hocası İbn Hüzmü: “O, insanlar arasında ilmiyle temâyüz etmiş bir kimsedir” derdi.

Süfyân b. Uyeyne, İmam Mâlik’in vefat haberi kendisine ulaştığında: “Yerine bir benzerini bırakmadı” demiştir.

İmam Şâfi: “Mâlik, hocamdır. Kendisinden ilim tahsil ettim. Benim nazarımda Mâlik’ten daha güvenilir hiçbir kimse yoktur. Mâlik’i, kendimle Allah arasında bir hüccet kabul ettim. Âlimlerden söz açılacak olsa, bunlar arasında Mâlik, gökte parlayan bir yıldız gibidir. Hiç kimse, ilim cihetiyle Mâlik’in eriştiği noktaya ulaşamamıştır. Sağlam ve kuvvetli bir hafızaya, mükemmel seviyede anlayış ve kavrayış melekesine ve de sarsılmaz bir şahsiyet ve karaktere sahip olması, bu zirveye çıkışının sebeplerindedir.”

Ahmed b. Hanbel ise; “o, hem hadis’te hem de fıkhıta imamdır” demiştir.

Eserleri⁹

Kadı İyâz¹⁰ şöyle demiştir: “Bilesiniz ki - Allah sizleri muvaffakiyet nimetiyle şereflendirsün - İmam Mâlik’in, kendisinden rivayet olunmuş eserleri itibariyle pek şerefli bir mevkii vardır. Farklı ilimlerdeki bu merviyâtın çoğunluğu, sahih isnadlara sahiptir. Ne var ki bunlar, onun kanalıyla şöhret bulmamıştır. Zira o, zaman zaman içerisinden bazı şeyleri hazfettiği yahut ihtisârda bulunduğu *el-Muvatta*’ dışındaki merviyâtının kendisinden dinlenilip rivayet edilmesine ihtimam göstermemiş, onun dışındaki merviyâtı için devamlı bir ders halkası teşkil etmemiştir.”

Usûlü fikih ile alâkalı eserleri arasında şunları zikredebiliriz:

- *Risâle fi'l-Fetvâ*

- *Risâle ile'l-Leys b. Sa'd*, (bu risâlesinde o, Medine halkının icmâ’ı ve amelî hakkında yazı kaleme almıştır.)

⁸ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/74-75.; *Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Luga*, 2/76-77.; *el-Fikru's-Sâmî*, 1/377.

⁹ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/118-126.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 8/168.; *el-A'lâm*, 5/257-258.

¹⁰ Bkz. *Tertibu'l-Medârik*, 1/204.; *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/124.

Mezhebinin Usûlü¹¹

İmam Mâlik'in, mezhebini üzerine bina ettiği deliller yirmi tanedir:

1. Kur'ân-ı Kerîm'in (te'vile ihtimali bulunmaması cihetiyle) nassları,
2. Kur'ân-ı Kerîm'in umûm ifade eden zâhiri, 3. Kur'ân-ı Kerîm'in mefhûmu'l-muhâlefe cihetiyle delâleti, 4. Mefhûmu'l-Muvâfaka bakımından delâleti, 5. İllete muttali olma..

Sünnet hakkında da bu beş delil aynen geçerlidir. Bu sûretle de toplam 10 delil zikredilmiş olmaktadır.

11. İcmâ', 12. Kıyâs, 13. Amelü Ehli'l-Medîne, 14. [yazar bu maddeyi yazmamıştır! (MG)], 15. İstihsân, 16. Sedd-i zerâ'i ile hüküm vermek, 17. Mesâlih-i mürsele, 18. Sahâbi kavli, 19. Bizler için de geçerliliğini koruyan şer'u men kablenâ, 20. İhtilâfin dikkate alınması.

Muhammed b. el-Hasen el-Fâsî *el-Fikru's-Sâmî* isimli kitabında (c. I, s. 387); "*et-Tabakât* adlı eserinde Sübkî'nin: "Mâlik'in mezhebinin usûlünü, beş yüzdenden ziyade esas teşkil eder" dediğini nakleder.

Muhtemelen bu ifadesiyle Sübkî, mezhebin furû'undan istihraç edilmiş kâideleri işaret etmektedir. Nitekim Karâfi, *el-Furûk*'unda bu kâideleri beş yüz kırk sekiz'e kadar çıkarmıştır. Karâfi dışındaki bazı âlimler ise, örneğin Makkârî bunlar arasındadır, bunları bin iki yüz'e kadar götürmüştür. Durum böyle olmakla birlikte, işin hakikati, bu kâidelerin sözü edilen usûlden çıkarılmış olduğudur.

İmam Mâlik, bizzat kendisi teker teker bu kâideleri belirlemiş değildir. Bununla beraber bu kâideler, onun ve ashâbının istinbât usûlünden hareketle elde edilmiştir.

Vefatı¹²

İmam Mâlik, hicrî 179 yılında Medine'de vefat etmiştir. Cenaze namazını, Medine valisi Abdulazîz b. Muhammed b. İbrahim b. Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbâs kıldırmış, cenazesinin peşi sıra yürüyüp nâşını taşımıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: MÂLİKÎ USÛL ESERLERİ

Hicrî 331-1235 seneleri arası:

1. [331] *el-Lüma' fi Usûli'l-Fıkh* 5/781.¹³ Amr b. Muhammed b. Amr el-Leysî, el-Bağdâdî, el-Mâlikî, Ebu'l-Ferec. Hatîb, dilci, fakih, usûlcü ve

¹¹ Bkz. *el-Fikru's-Sâmî*, 1/385-393.

¹² Bkz. *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Luga*, 2/79.; *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/133.; İbn Abdilberr, *et-Temhid*, 1/92.

¹³ Bkz. *Şeceretü'n-Nûr*, 79.; *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/127.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 1/181.; *el-Fihrist*, 283.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 8/12.

kadı idi. Bağdat'tan Basra'ya dönerken çölde susuzluktan vefat etti (331 h.).¹⁴

2. [375] *Usulü'l-Fıkh* 6/50.¹⁵ Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Sâlih el-Ebherî, el-Mâlikî, Ebû Bekr. Fakih, usülcü, mukri' ve muhaddis. Hicrî 375'te vefat etti.¹⁶

3. [422] *el-İfâde fî Usûli'l-Fıkh* 1/499.¹⁷ Abdulvehhâb b. Ali b. Nasr b. Ahmed b. el-Huseyn es-Sa'lebî, el-Bağdâdî, el-Mâlikî, Ebû Muhammed. Fakih, usülcü, edib ve şair. Mâlikî mezhebi imamlarından biri. Önce Bağdat, daha sonrasında ise Mısır'ın Mâlikî mezhebi kadılarında. Hicrî 422'de Mısır'da vefat etti.¹⁸

4. [436] *Usulü'l-Fıkh* 5/625-626.¹⁹ Abdulmelik b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilmelik b. el-Asbağ el-Kureşî, el-Mâlikî, Ebû Mervân. İbnü'l-Meşş diye ma'rûf. Fakih, kelamcı ve de farklı ilimlerde söz sahibi bir âlim. Hicrî 436'da İşbiliyye'de vefat etti.²⁰

5. [474] *el-İşaretu fî Usûli'l-Fıkh*²¹ 4/267, 5/397 T.²² Süleyman b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb b. Vâris et-Tucîbî, el-Kurtubî, el-Bâcî, ez-Zehbî, el-Mâlikî, Ebu'l-Velîd. Fakih, usülcü, edib, kâtip, şair, müfessir, kelamcı. Endülüslü şehirlilerinden Meriyye'de vefat etmiş olup (474 h.), Rabat'ta defnedildi.²³

6. [474] *İhkâmü'l-Fusûl fî Ahkâmi'l-Usûl*²⁴ 1/19, 5/397 T.²⁵ Eser, 5. maddede zikri geçen el-Bâcî'ye aittir.

7. [474] *Kitâbu'l-Hudûd*²⁶ 5/397 T.²⁷ Bu eser de, 5. maddede zikri geçen el-Bâcî'ye aittir.

¹⁴ 13. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

¹⁵ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/209.; *Şeceretü'n-Nür*, 91.; *el-Fihrist*, 283.; *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 10/241.; *el-A'lâm*, 6/225.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 1/209.

¹⁶ Terceme-i hâli için önceki dipnotta geçen kaynaklara ilâveten bkz. *Târihu Bağdâr*, 5/462.; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 11/325.

¹⁷ Bkz. *Şeceretü'n-Nürî'z-Zekiyye*, 104.; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/28.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 1/231.

¹⁸ Terceme-i hâli için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/26.; *Vefeyâtü'l-A'yân*, 3/219.; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 12/34.; *Şezerâtü'z-Zehb*, 3/223.; *Husnü'l-Muhâdara*, 1/314.; *Şeceretü'n-Nürî'z-Zekiyye*, 103.; *el-A'lâm*, 4/184.; *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 6/226.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 1/230.

¹⁹ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 6/180.; *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/18.; *el-A'lâm*, 4/156.

²⁰ 19. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

²¹ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/384.; *el-A'lâm*, 3/125.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 1/254.; *Tezkiratü'l-Huffâz*, 2/1180.

²² Âdil Ahmed Abdulmevcüd ve Ali Muhammed Avd tarafından yapılan tahkik ile neşredilmiştir.

²³ Biyografisi hakkında bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/377.; *Tezkiratü'l-Huffâz*, 2/1178.; *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 4/261.; *el-A'lâm*, 3/125.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 1/252.; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 12/130.

²⁴ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/384.; *Tezkiratü'l-Huffâz*, 2/1180.; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 12/131.; *el-A'lâm*, 3/125.; *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 4/261.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 1/254.

²⁵ Abdulmecid et-Türki'nin tahkikiyle neşredilmiştir.

²⁶ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/384.; *Tezkiratü'l-Huffâz*, 2/1180.; *el-A'lâm*, 3/125.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 1/254.

²⁷ Nezih Hammâd'ın tahkikiyle neşredilmiştir.

8. [479] *el-Fusûl fi Ma'rifeti'l-Usûl*²⁸ 5/693. Ali b. Fudâl b. Ali b. Gâlib b. Câbir el-Meccâsi'î, el-Kayrevânî, el-Mâlikî, Ebu'l-Hasen. el-Ferezdakî diye ma'rûf. Edip, nahivci, sarfçı, dilci, müfessir ve tarihçi. 479 hicrî senesinde Bağdat'ta vefat etti.²⁹

9. [536] *İzâhu'l-Mahsûl fi Burhâni'l-Usûl li'l-Cüveynî* 3/156, 6/88.³⁰ Muhammed b. Ali b. Ömer b. Muhammed et-Temîmî el-Mâzerî, el-Mâlikî, Ebû Abdillâh. İmâm diye ma'rûf. Muhaddis, fakih, hâfız, usûlcü, edip, kelamcı, fâzilet sahibi, mutkin. Mehdiyye'de vefat etti (536 h.).³¹

10. [543] *el-Mahsûl fi İlmi'l-Usûl*³² 4/422 HK.³³ Muhammed İbn Abdillâh b. Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Me'âfirî el-Endelûsî, el-İşbîlî, el-Mâlikî, Ebû Bekr. İbnü'l-Arabî diye ma'rûf. Fakih, usûlcü, muhaddis, edip, nahivci, tarihçi, müfessir. İşbiliyye kadılığını deruhte etti. Hicrî 543 senesinde Adve'de vefat etti ve Fas'ta defnedildi.³⁴

11. [595] *Minhâcü'l-Edille fi İlmi'l-Usûl* 4/585, 6/104.³⁵ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd, el-Kurtubî, el-Mâlikî, Ebu'l-Velid. İbn Rüşd el-Hafîd diye ma'rûf. Âlim, hakîm, filozof, usûlcü, fakih. Yakub el-Mansûr döneminin son günlerinde kitapları yakıldı, sürgüne maruz kaldı. Merrâkeş'te vefat etti (595 h.).³⁶

12. [639] *Hâşiye ale'l-Mustasfâ* 5/413.³⁷ Sehl b. Muhammed b. Sehl b. Ahmed b. Mâlik el-Ezdî, el-Gırnâtî, el-Mâlikî, Ebu'l-Hasen. Fakih, Muhaddis, usûlcü, nazım, nesir ve Arap dili bilgini. Gırnata'da vefat etti (639 h.).³⁸

13. [646] *Muhtasarü Müntehâ's-Sûl ve'l-Emel*³⁹ 2/1853, 5/654 T.⁴⁰ Osman b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yûnus el-Kürdî, ed-Düveynî, el-Esnâî,

²⁸ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 7/166.

²⁹ Biyografisi için bkz. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 12/141.; *Şezerâtü'z-Zeheb*, 3/363.; *el-A'lâm*, 4/319.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 7/166.

³⁰ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/32.; *Şeceretü'n-Nür*, 127.; *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/251.; *Vefeyâtü'l-A'yân*, 4/285.; *el-A'lâm*, 6/277.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/27.

³¹ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/250.; *Vefeyâtü'l-A'yân*, 4/285.; *Şeceretü'n-Nür*, 127.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/32.; *el-A'lâm*, 6/277.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/26.

³² Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/254.; *el-A'lâm*, 6/230.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/242.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/29.

³³ el-Câmi'attü'l-İslâmiyye'de Abdüllâtîf el-Hamd tarafından doktora tezi olarak tahkik edilmiş ve hicrî 1410'da da bu tez savunulmuştur.

³⁴ Biyografisi için bkz. *Vefeyâtü'l-A'yân*, 4/296.; *Tezkiratü'l-Huffâz*, 2/1294.; *Şezerâtü'z-Zeheb*, 4/141.; *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/252.; *el-A'lâm*, 6/230.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/242.; *Şeceretü'n-Nür*, 175.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/28.

³⁵ Bkz. *el-A'lâm*, 5/318.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/39.

³⁶ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/257.; *Şeceretü'n-Nür*, 146.; *Şezerâtü'z-Zeheb*, 4/320.; *el-A'lâm*, 5/318.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 8/313.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/38.

³⁷ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 4/285.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/62.; *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/397.

³⁸ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/395.; *el-A'lâm*, 3/143.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 4/285.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/62.

³⁹ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/88.; *Şeceretü'n-Nür*, 167.; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 13/188.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 6/265.; *el-A'lâm*, 4/211.

⁴⁰ Ziriklî, *el-A'lâm*'ında (4/211) bu eserini matbu olduğunu kaydetmiştir.

el-Mâlikî, Cemâluddîn, Ebû Amr. İbnü'l-Hâcib diye ma'rûf. Fakih, usûlcü, mukri', nahivci, sarfçı ve aruzcu. İskenderiye'de vefat etti (646 h.).⁴¹

14. [646] *Müntehâ's-Sûl ve'l-Emel fi İlme'yl-Usûl ve'l-Cedel*⁴² 2/1853, 5/655 T.⁴³ Eser, İbnü'l-Hâcib'e aittir.

15. [651]* *Hâşiyetü alâ Müşkilâti'l-Mustasfâ* 5/95.⁴⁴ Ahmed b. Muhammed İbn Ahmed el-Ezdi, el-İşbîlî, el-Mâlikî, Ebu'l-Abbâs. İbnü'l-Hâc diye ma'rûf. Çok yönlü bir âlim olup, Arap diline tam anlamıyla vâkıf ve de farklı lehçelerde uzmandı. 647 (651 diyenler de vardır) hicrî senesinde vefat etti.⁴⁵

16. [651] *Muhtasarü'l-Mustasfâ li'l-Gazâlî*⁴⁶ 2/1673, 5/95. Eser, İbnü'l-Hâc'a aittir.

17. [679] *Şerhu'l-Mustasfâ*⁴⁷ 2/1673, 5/283, 5/313. Hasen (yahut Huseyn) b. Abdilazîz b. Muhammed b. Abdilazîz b. Muhammed el-Kureşî, el-Fihri, el-Gırnâtî, aslen Belensiye'li, doğum yeri itibariye Ceyyan'lı, el-Mâlikî, Ebû Ali b. Ebi'l-Ahvas. İbnü'n-Nâzir diye ma'rûf. Mukri', fakih, nahivci, edip, sûfi. Meriye ve Mâlaka şehirlerinde kadılık görevinde bulundu. Gırnata'da hicrî 680 (679 ve 699 diyenler de mevcuttur) senesinde vefat etti.⁴⁸

18. [684] *Tenkihu'l-Fusûl fi'l-Usûl*⁴⁹ 1/499, 5/99 T.⁵⁰ Ahmed b. İdris b. Abdirrahman b. Abdillah es-Sanhâcî, el-Behnesî, el-Mâlikî, Şihâbuddîn, Ebu'l-Abbâs. Karâfi diye ma'rûf. Fıkıh, usûl ve aklî ilimlerde bir otorite olup, Tefsir alanında da bilgi sahibiydi. Eski Mısır yakınlarındaki Deyru't-Tin mevkiinde vefat etti ve Karâfe'de defnedildi (684 h.).⁵¹

19. [684] *Şerhu Tenkihi'l-Fusûl*⁵² 1/499, 5/99 T.⁵³ Eser, Karâfi'nindir.

⁴¹ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/86.; *Şeceretü'n-Nür*, 167.; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 13/188.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 6/265.; *el-A'lâm*, 4/211.

⁴² Bkz. *el-A'lâm*, 4/211.; *Şeceretü'n-Nür*, 167.

⁴³ Beyrut'ta Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir (I. Baskı, 1405/1985).

* Yazar sıralamada sehven iki kez 14 numarayı kullanmıştır. Dolayısıyla buradan itibaren sıralama metne nazaran tercümede bir fazla olarak geçecektir [MG].

⁴⁴ Bkz. *Buğyetü'l-Vu'ât*, 1/359.; *Şeceretü'n-Nür*, 184.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/67.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/198.

⁴⁵ Biyografisi için bkz. *Buğyetü'l-Vu'ât*, 1/359.; *Şeceretü'n-Nür*, 184.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 2/64.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/67.; *Mu'cemu'l-Usüliyyîn*, 1/197.

⁴⁶ Bkz. *Buğyetü'l-Vu'ât*, 1/359.; *Şeceretü'n-Nür*, 184.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 2/64.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/67.; *Mu'cemu'l-Usüliyyîn*, 1/198.

⁴⁷ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 4/17.; *Buğyetü'l-Vu'ât*, 1/535.

⁴⁸ Biyografisi için bkz. *Buğyetü'l-Vu'ât*, 1/535.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 4/17.; *el-A'lâm*, 2/241.; *Târihu Kudâti'l-Endelüs*, 127.

⁴⁹ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/237.; *Şeceretü'n-Nür*, 188.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/86.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/158.

⁵⁰ Tahkiksiz ticarî bir baskısı gerçekleştirilmiştir.

⁵¹ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/237.; *Şeceretü'n-Nür*, 188.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/158.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/86.

⁵² Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/237.; *Şeceretü'n-Nürü'z-Zekiyye*, 188.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/86.

⁵³ Tâhâ Abdurraûf Sa'd'ın tahkikiyle neşredilmiştir.

20. [684] *el-İkdu'l-Manzûm fi'l-Husûs ve'l-Umûm fi'l-Usul*⁵⁴ 5/99 T.⁵⁵ Eşer, Karâfi'ye aittir.

21. [684] *Şerhu'l-Mahsûl li'r-Râzi*⁵⁶ 5/99 T.⁵⁷ Bu eser de Karâfi'ye aittir.

22. [684] *Envâru'l-Burûk fi Envâi'l-Furûk*⁵⁸ 1/186, 5/99 T.⁵⁹ Eser, yukarıda zikri geçen Karâfi'ye aittir.

23. [699] *Şerhu'l-Mustasfâ* 4/477, 5/102.⁶⁰ Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdirrahman b. Mes'ade el-Âmirî, el-Gırnâtî, el-Mâlikî, Ebû Ca'fer. Fakih, fikhî meseleler ezberinde bulunan, ferâiz ve hesap ilminde uzman ve daha pek çok ilim sahasında söz sahibi. Endülüst'ün değişik şehirlerinde kadılık yaptı. 699 hicrî yılında vefat etti.⁶¹

24. [723] *İdrâru's-Şurûk alâ Envâi'l-Furûk fi'l-Usul*⁶² 5/829 T.⁶³ Kâsım b. Abdillâh b. Muhammed b. eş-Şât el-Ensârî, el-İşbîlî, el-Mâlikî, Ebu'l-Kâsım, Ebû Muhammed. Fakih, ferâizci ve diğer ilimlerde de bilgi sahibi. Sebte'de vefat etti (723 h.).⁶⁴

25. [731] *Tuhfetü'l-Vâsil Şerhu'l-Hâsıl fi'l-Usul* 6/134-135.⁶⁵ Muhammed b. Abdillâh b. Râşid el-Bekrî el-Kafsî, el-Mâlikî, Ebû Abdillâh. İbn Râşid diye ma'rûf. Fazilet sahibi bir fakih idi. Arap dili inceliklerine vâkıf edip bir şahsiyetti. Değişik ilimlerde de söz sahibi idi. Kafsa'da kadılık vazifesinde bulundu. Daha sonrasında bu görevinden azledildi. Tunus'ta hicrî 685 (731 ve 736 diyenler de vardır) tarihinde vefat etti.⁶⁶

26. [731] *eş-Şihâbu's-Sâkıb fi Şerhi Muhtasari İbni'l-Hâcib* 6/134-135.⁶⁷ Bu eser de İbn Râşid'e aittir.

27. [741] *Takrîbu'l-Vusul ilâ İlmi'l-Usul*⁶⁸ 3/314, 6/160 T.⁶⁹ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdillâh b. Yahya el-Kelbî,

⁵⁴ Bkz. *Şeceretü'n-Nûri'z-Zekiyye*, 188.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/87.

⁵⁵ Ahmed Sırru'l-Hatem Abdillâh'ın tahkikiyle neşredilmiştir.

⁵⁶ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/237.; *Şeceretü'n-Nûr*, 188.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/86.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/158.

⁵⁷ Riyad'daki Câmî'atü'l-İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye'de üç öğrenci tarafından doktora tezi olarak tahkik edilmiştir. Dr. Abdulkarim en-Nemle de bu öğrencilerden biridir.

⁵⁸ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/237.; *Şeceretü'n-Nûr*, 188.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/158.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/86.

⁵⁹ Mısır'da Dâru lhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye tarafından neşredilmiştir (I. Baskı, 1347 h.).

⁶⁰ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/184.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 2/70.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/98.

⁶¹ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 1/183.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 2/70.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/98.

⁶² Bkz. *el-A'lâm*, 5/177.

⁶³ Beyrut'ta Âlemü'l-Kütüb tarafından Karâfi'nin *el-Furûk*'unun hâmişinde neşredilmiştir.

⁶⁴ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/152.; *Şeceretü'n-Nûr*, 217.; *el-A'lâm*, 5/177.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 8/105.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/123.

⁶⁵ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/329.; *Şeceretü'n-Nûr*, 208.

⁶⁶ Biyografisi için bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/328.; *Şeceretü'n-Nûr*, 207.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/213.; *el-A'lâm*, 6/234.

⁶⁷ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzheb*, 2/329.; *Şeceretü'n-Nûr*, 208.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/214.; *el-A'lâm*, 6/234.

el-Gırnatî, el-Mâlikî, Ebu'l-Kâsım. Fakih, hafız ve Arap dili, usûl, hadis, kıraat, edebiyat ve tefsir sahalarında da bilgi ve kültür sahibi. Tarîf vak'ası esnasında Endülü's'te vefat etti (741 h.).⁷⁰

28. [744] *Şerhu Muhtasari'l-Muntehâ* 2/1855.⁷¹ Muhammed b. Muhammed b. İbrahim İbn Ebi'l-Kâsım es-Sefâkusi, el-Mağribî, el-Mâlikî. Fakih, usûlcü, aruzcu ve diğer ilimlerde de ma'rifet sahibi. Haleb'de vefat etti (744 h.).⁷²

29. [767] *Şerhu Muhtasari İbni'l-Hâcib* 2/1855, 5/352.⁷³ Halil b. İshak b. Musa b. Şuayb el-Mâlikî, Ziyâuddîn, Ebu'l-Mevedde. el-Cündî diye ma'rûf. Fakih, usûlcü ve Arap dili, hadis ve ferâiz alanlarında da söz sahibi. Haleb'te 744 hicrî senesinde vefat etti.⁷⁴

30. [771] *Şerhu Munteha's-sûl ve'l-Emel li'bni'l-Hâcib* 6/165.⁷⁵ Muhammed b. Hasen b. Muhammed el-Mâlakî, el-Mâlikî, Ebû Abdillah. Fakih, nahivci, tevazu sahibi, öğretimi güzel yapan biri. Dumaşk'ta vefat etti (771 h.).⁷⁶

31. [776] *Usûlü'l-Fıkh* 6/167.⁷⁷ Nazım tarzında bin beyitten ibarettir. Muhammed b. Abdillah b. Sa'id b. Abdillah b. Sa'id b. Ahmed b. Ali es-Selmânî, el-Levşî, el-Gırnatî, el-Endelusî, el-Mâlikî, Lisânuddîn, Ebû Abdillah, İbnü'l-Hatîb. Nazım ve nesri ustaca kullanabilen bir edip, tarihçi ve tıp sahasında da uzman. Zındıklık ve felsefecilerin metotlarını benimsemekle suçlanıp, Fas'ta hapse atıldı. Bir müddet sonra yine bu şehirde, Fas'ta öldürüldü (776 h.).⁷⁸

32. [790] *Unvânu't-Ta'rîf bi-Esrârî't-Teklif fi'l-Usûli'l-Muvâfakât*⁷⁹ 4/127 T.⁸⁰ İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî, el-Gırnatî, el-Mâlikî, Ebû İshak. Şâtîbî diye ma'rûf. Muhaddis, fakih, usûlcü, müfessir, dilci. 790 hicrî tarihinde vefat etti.⁸¹

⁶⁸ Bkz. *ed-Dibâcü'l-Müzeheb*, 2/274.; *Şeceretü'n-Nür*, 213.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 9/11.; *el-A'lâm*, 5/325.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/148.

⁶⁹ Dr. Muhammed el-Muhtâr b. Muhammed el-Emîn eş-Şıkkî'tî'nin tahkikiyle neşredilmiştir. Biyografisi için, 68. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

⁷⁰ Bkz. *ed-Durerü'l-Kâmine*, 4/158.; *Şeceretü'n-Nür*, 209.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/178.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/151.

⁷¹ Biyografisi için, 71. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

⁷² Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 223.; *ed-Durerü'l-Kâmine*, 2/86.

⁷³ Biyografisi için, 73. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

⁷⁴ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 9/219.

⁷⁵ Biyografisi için bkz. *ed-Durerü'l-Kâmine*, 3/424.; *Buğyetü'l-Vu'ât*, 1/87.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 9/218.; *el-A'lâm*, 6/87.

⁷⁶ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 230.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/195.

⁷⁷ Biyografisi için bkz. *ed-Durerü'l-Kâmine*, 3/469.; *Şezerâtü'z-Zehab*, 6/244.; *el-Bedru't-Tâli*, 2/191.; *Şeceretü'n-Nür*, 230.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/216.; *el-A'lâm*, 6/235.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/195.

⁷⁸ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 231.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/118.; *el-A'lâm*, 1/75.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/204.; *Mu'cemu'l-Usûliyyîn*, 1/65.; *Usûlü'l-Fıkh Târihuhü ve Ricâhuhü*, 384.; *el-Fikru's-Sâmî*, 2/248.

⁷⁹ Abdullah Dirâz'ın ta'likiyle neşredilmiştir.

⁸⁰ Biyografisi için, 79. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

33. [799] *Kesfu'n-Nikâbi'l-Hâcib alâ Muhtasari İbni'l-Hâcib fi'l-Usûl*⁸² 4/368, 5/18. İbrahim b. Ali b. Muhammed b. Ebi'l-Kâsım b. Muhammed b. Ferhûn el-Ya'merî, el-Medenî, el-Mâlikî, Burhânuddîn, Ebu'l-Vefâ. Fakih, âlim, fâzıl, usûlcü, nahivci, ve ferâizci. Medine'de Mâlikî kadılığı vazifesinde bulundu. Felce mübtelâ olmasıyla Medine'de vefat etti (799 h.).⁸³

34. [801] *Şerhu Munteha's-Sûl ve'l-Emel fi İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel* 2/1855, 5/117.⁸⁴ Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Atâillah b. Avd ez-Zübeyrî, el-İskendârî, el-Mâlikî. İbnü't-Tunisî diye ma'rûf. Fakih, usûlcü, Arap dili uzmanı. Mısır'da kadılık görevinde bulundu. Kahire'de 801 hicrî senesinde vefat etti.⁸⁵

35. [805] *Şerhu Muhtasari'l-Muntehâ li'bni'l-Hâcib*⁸⁶ 2/1855, 5/244 MH.⁸⁷ Behrâm b. Abdillâh b. Abdilazîz b. Ömer b. Avd es-Sülemî, ed-Demîrî, el-Kâhîrî, el-Mâlikî, Tâcuddîn, Ebu'l-Bekâ. Fıkıh, Arap dili ve bunların dışındaki ilimlerde de bir imâm idi. Fetvâ verme makamında bulundu ve eğitim-öğretim ile görevlendirildi. Mısır kadılığına tayin edildi. Mısır'da hicrî 805 senesinde vefat etti.⁸⁸

36. [810] *Usûlü'l-Fıkh* 6/179.⁸⁹ Muhammed b. Osman b. Musa b. Muhammed el-İshâkî, el-Kâhîrî, el-Mâlikî, Nâsiruddîn, Ebû Abdillâh. Fakih, usûlcü, kadılık vazifesinde bulundu. 810 hicrî senesinde vefat etti.⁹⁰

37. [824] *Edâü'l-Vâcib fi Tashîhi İbni'l-Hâcib Hâşiye alâ Munteha's-Sûl ve'l-Emel* 6/184.⁹¹ Muhammed er-Radiyy el-Hasenî, el-Fâsî, el-Mekkî, el-Mâlikî, Ebû Hâmid. Pek hayırlı, sakin, mütevâzı, fakih, eğitim-öğretim ve fetvâ konusunda mütehasıs bir kimse. Mekke kadılığına tayin edildi. Mekke'de vefat etti ve Muallâ'da defnedildi (824 h.).⁹²

38. [829] *Murteka'l-Vusûl ile'd-Darûri min İlmi'l-Usûl*⁹³ 4/465, 6/185. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Âsım el-Kaysî, el-Gırmâtî, el-Mâlikî, Ebû Bekr. Fakih, usûlcü, ferâizci, şair. Hicrî 829'da vefat etti.⁹⁴

⁸² Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/38.

⁸³ Biyografisi için bkz. *ed-Durerü'l-Kâmine*, 1/48.; *Şezerâtü'z-Zehab*, 6/357.; *Şeceretü'n-Nûr*, 222.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/68.; *el-A'lâm*, 1/52.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 2/211.

⁸⁴ Bkz. *Şeceretü'n-Nûr*, 234.; *ed-Dav'u'l-Lâmi*', 2/192.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 2/153.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/6.; *Mu'cemu'l-Usûliyyin*, 1/227.; *Husnü'l-Muhâdara*, 1/461.

⁸⁵ Biyografisi için, 84. dipnotta geçen kaynaklara ilâveten bkz. *Buğyetü'l-Vu'ât*, 1/382.; *el-A'lâm*, 1/225.

⁸⁶ Bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi*', 3/19.; *Şeceretü'n-Nûr*, 239.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 3/80.; *Husnü'l-Muhâdara*, 1/461.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/12.; *el-A'lâm*, 2/76.

⁸⁷ Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye'de bir nüshası mevcuttur (Usûl nr. 32.).

⁸⁸ Biyografisi için, 86. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

⁸⁹ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/287-288.; *ed-Dav'u'l-Lâmi*', 8/150.

⁹⁰ Biyografisi için bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi*', 8/150.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/287.

⁹¹ Bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi*', 8/41.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 9/319.

⁹² Biyografisi için bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi*', 8/41.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 9/319.

⁹³ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/116.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/25.

⁹⁴ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nûr*, 247.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/116.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/25.; *el-A'lâm*, 7/45.

39. [829] *Mehye'u'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl*⁹⁵ 4/610, 6/185 T.⁹⁶ Eser, yukarıda zikri geçen İbn Âsım el-Kaysî'ye aittir.

40. [844] *Zevâlû'l-Mâni' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi' li's-Sübki* 3/614, 6/194.⁹⁷ Muhammed b. Ammâr b. Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî, el-Mâlikî, Şemsüddîn, Ebû Yâsir. İbn Ammâr diye ma'rûf. Fakih, usülcü, muhaddis, nahivci, sarfçı ve daha birçok ilimde söz sahibi. Nâsiriyye'de vefat etti (844 h.).⁹⁸

41. [854] *Şerhu Munteha's-Sûl ve'l-Emel fî İlme'i'l-Usûl ve'l-Cedel* 4/572.⁹⁹ Kâsım b. Saîd b. Muhammed el-Ukbânî, et-Tilimsânî, el-Mağribî, el-Mâlikî, Ebu'l-Fadl ve Ebu'l-Kâsım. Fakih, usülcü, müfessir, nahivci, şair, mutasavvif. 854 hicri tarihinde vefat etti.¹⁰⁰

42. [897] *Şerhu Munteha's-Sûl ve'l-Emel fî İlme'i'l-Usûl ve'l-Cedel* 4/572.¹⁰¹ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. İbrahim b. Abdilhâlık en-Nüveyrî, el-Meymûnî, el-Kâhîrî, el-Mâlikî, Ebu'l-Kâsım. Muhibbuddîn en-Nüveyrî diye meşhur. Fakih, usülcü, nahivci, sarfçı, arûz ve beyân tekniğine hâkim, mukri', hatip. Mekke'de 857 hicri'de (897'de denilmiştir) vefat etti.¹⁰²

43. [898] *et-Tavzîh fî Şerhi Tenkîhi'l-Fusûl*¹⁰³ 1/499, 5/136 T.¹⁰⁴ Ahmed b. Halef - (Abdurrahman b. Musa'da diyenler mevcut) - Hulûlû, el-Karevî, el-Mağribî, el-Kayrevânî, el-Mâlikî. Hulûlû diye ma'rûf. Fakih ve usülcü. Tunus'ta 875 (898 diyenler de vardır) hicri'de vefat etti.¹⁰⁵

44. [898] *ed-Diyâu'l-Lâmi' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmi' li's-Sübki*¹⁰⁶ 5/136 T.¹⁰⁷ Eser, Hulûlû'ya aittir.

45. [914] *Kâfi'l-Metâlib fî Şerhi Muhtasari İbni'l-Hâcib* 2/1855, 6/235.¹⁰⁸ Muhammed en-Nâsîh et-Trablusî, eş-Şâmî, el-Mâlikî, Kemâluddîn.

⁹⁵ Bkz. *Şeceretü'n-Nürî'z-Zekiyye*, 247.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/290.; *el-A'lâm*, 7/45.; *el-Fethu'l-Mübin*, 2/25.

⁹⁶ el-Câmi'atü'l-İslâmiyye'de bir nüshası bulunmaktadır (nr. 405) ki, bu nüsha esasında Tunus'taki Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye'deki nüshanın mikrofilm tab'ıdır.

⁹⁷ Bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 8/233.; *el-Bedru't-Tâli'*, 2/232.; *el-A'lâm*, 6/311.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/74.; *Şeceretü'n-Nür*, 242.

⁹⁸ Biyografisi için bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 8/232.; *el-Bedru't-Tâli'*, 2/232.; *Şeceretü'z-Zehab*, 7/254.; *Buğyetü'l-Vu'ât*, 1/203.; *Şeceretü'n-Nür*, 242.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/74.; *el-A'lâm*, 6/311.

⁹⁹ Bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 6/181.; *el-A'lâm*, 5/176.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 8/101.

¹⁰⁰ Biyografisi için, 99. dipnotta geçen kaynaklara ilâveten bkz. *Şeceretü'n-Nürî'z-Zekiyye*, 255.

¹⁰¹ Bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 9/247.; *el-Bedru't-Tâli'*, 2/256.; *Şeceretü'n-Nürî'z-Zekiyye*, 243.

¹⁰² Biyografisi için bkz. *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 9/246.; *el-Bedru't-Tâli'*, 2/256.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/250, 286.; *el-A'lâm*, 7/47.; *Şeceretü'n-Nürî'z-Zekiyye*, 243.

¹⁰³ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 259.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/215.; *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 2/260.; *Mu'cemu'l-Usûliyyin*, 1/142.; *el-A'lâm*, 1/147.; *el-Fethu'l-Mübin*, 3/44.

¹⁰⁴ Tunus'ta hicri 1328 senesinde *et-Tenkîh*'in hâmişinde neşredilmiştir.

¹⁰⁵ Biyografisi için, 103. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

¹⁰⁶ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 259.; *el-A'lâm*, 1/147.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/215.; *Mu'cemu'l-Usûliyyin*, 1/142.; *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 2/260.

¹⁰⁷ 1327 hicri tarihinde Fas'ta *Neşru'l-Bunûd alâ Merâki's-Suûd*'un hâmişinde neşri gerçekleştirilmiştir.

Fakih, usülcü, ferâizci ve nahivci. Trablusşâm'da kadılık vazifesinde bulundu ve burada vefat etti (914 h.).¹⁰⁹

46. [926] *Şerhu Munteha's-Sûl ve'l-Emel fi İlme'î'l-Usûl ve'l-Cedel* 4/572.¹¹⁰ Muhammed b. el-Kâsım el-Mısırî, el-Mâlikî, Celâluddîn, Ebu'l-Feth. Âlim, Fâzıl, kadılık vazifesinde bulunmuş biri. Hicrî 926'da vefat etti.¹¹¹

47. [954] *Kurretü'l-Ayn bi-Şerhi Varakâti İmâmi'l-Haremeyn*¹¹² 4/223, 704, 6/242 T.¹¹³ Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrahman b. Huseyn el-Mâlikî, Şemsüddîn, Ebû Abdillâh. el-Hattâb er-Ru'aynî diye ma'rûf. Fakih, usülcü, mutasavvıf ve birçok ilimde söz sahibi. Trablusgarb'ta vefat etti (954 h.).¹¹⁴

48. [958] *Hâşiye alâ Şerhi'l-Muhallâ alâ Cem'i'l-Cevâmi' li's-Sübkî*¹¹⁵ 1/595, 6/244 MH.¹¹⁶ Muhammed el-Lekkânî, el-Mâlikî, Nâsiruddîn, Ebû Abdillâh. Fakih, usülcü, sarfci. Hicrî 958'de vefat etti.¹¹⁷

49. [964] *ed-Dürer fi Usûli'l-Fıkh*¹¹⁸ 1/751 MH.¹¹⁹ Abdulazîz b. Abdilvâhid b. Muhammed b. Musa el-Mağribî, el-Mâlikî. Mukri', edip, şair, mütevâzî. Medine'de vefat etti (964 h.).¹²⁰

50. [1008] *Şerhu Muhtasari İbni'l-Hâcib* 6/263.¹²¹ Muhammed b. Yahya b. Ömer ibn Yûnus el-Karâfi, el-Mâlikî, Bedruddîn. Âlim, fakih, dilci, dönemindeki âlimlerin imamı. Kadılık görevinde bulundu. Mısır'da vefat etti (1008 h.).¹²²

51. [1041] *el-Büdûrû'l-Levâmi' min Hudûri Cem'i'l-Cevâmi' li's-Sübkî*¹²³ 3/171, 5/30 MH.¹²⁴ İbrahim b. İbrahim b. Hasen b. alî el-Lekkânî, el-Mâlikî, el-Mısırî, Burhânuddîn, Ebu'l-Emdâd ve Ebû İshâk. Fıkh, fetva ve

¹⁰⁸ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 12/71.; *el-Kevâkibu's-Sâire bi-Menâkibi A'yânî'l-Mietî'l-Aşire*, 1/81.

¹⁰⁹ Biyografisi için, 108. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

¹¹⁰ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/147.

¹¹¹ Biyografisi için bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/147.

¹¹² Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 270.; *el-A'lâm*, 7/58.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/231.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/75.

¹¹³ Bkz. *Mu'cemu'l-Matbû'âti'l-Arabîyye ve'l-Mu'arreb*, 1/780.

¹¹⁴ Biyografisi için, 112. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

¹¹⁵ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/167.

¹¹⁶ el-Mektebetü'l-Ezheriyye'de on bir nüshası mevcuttur. Bkz. Bu kütüphanenin katalogu, 2/40.

¹¹⁷ Biyografisi için bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/167.

¹¹⁸ Bkz. *Şezerâtü'z-Zeheb*, 8/342.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 5/252.

¹¹⁹ el-Hizânetü't-Teymûriyye'de nüshası mevcuttur (nr. 5) [Mecâmi' 336].

¹²⁰ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 282.; *Şezerâtü'z-Zeheb*, 8/342.; *el-A'lâm*, 4/22.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 5/252.

¹²¹ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 288.; *el-Fikru's-Sâmî*, 2/273.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 12/108.; *Usûlü'l-Fıkh Târîhuhü ve Ricâluhü*, 479-480.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/87.

¹²² Biyografisi için, 121. dipnotta geçen kaynaklara bakınız.

¹²³ Bkz. *Mu'cemu'l-Usûliyyin*, 1/20.

¹²⁴ Mektebetü'l-Haremi'l-Mekki'de (nr. 64), et-Teymûriyye'de (nr. 180) ve el-Mektebetü'l-Ezheriyye'de (nr. 582 [12]) birer nüshası mevcuttur.

hadis sahalarında derin bir anlayış ve kavrayış kabiliyetine sahipti. Mutasavvıftır. Hac dönüşü Akabe mevkiinde vefat etti (1041 h.).¹²⁵

52. [1052] *Telkîhu'l-Ezhân bi-Tenkîhi'l-Burhân* 3/320.¹²⁶ Muhammed el-Arabî b. Yûsuf b. Muhammed el-Fihri, el-Kasrî, el-Fâsî, el-Mâlikî, Ebû Hâmîd, Ebû Abdillâh. Âlim, fâzıl, edip, şair ve daha birçok ilimde söz sahibi. Titvân'da vefat etti (1052 h.).¹²⁷

53. [1057] *Mesâliku'l-Vusûl ilâ Medâriki'l-Usûl*¹²⁸ 4/473, 5/756. Nazım şeklinde yazılmıştır. Ali b. Abdilvâhid b. Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî, es-Sicilmâsî, el-Cezâirî, el-Mâlikî, Ebu'l-Hasen. Âlim, fâzıl, muhaddis, fakih, sözüne ve işine güvenilir, sağlam karakter sahibi. Cezayir'de vefat etti (1057 h.).¹²⁹

54. [1072] *er-Ravdu'l-Mübhec fi Tekmilî'l-Menhec fi'l-Usûl*¹³⁰ 3/589. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Fâsî, el-Mâlikî, Ebû Abdillâh. Meyyâre diye ma'rûf. Fakih, âlim ve birçok ilimde söz sahibi. 1072 hicrî tarihinde vefat etti.¹³¹

55. [1089] *el-Me'âricü'l-Mürtekât ilâ Me'âni'l-Varakât li-Îmâmi'l-Haremeyn*¹³² 6/296 MH.¹³³ Muhammed b. Muhammed b. Ebî Bekr ed-Delâî, el-Fuştâlî, el-Mağribî, el-Mâlikî, Ebû Abdillâh. el-Murâbitu's-Sağîr diye ma'rûf. Arap dili uzmanı, edip, şair ve Mağrib'de idareci/bürokratik alanda meşhur bir aileden. Fas'ta 1090 hicrî senesinde (1089'da denilmiştir) vefat etti.¹³⁴

56. [1120] *Nazmu'l-Varakât li-Îmâmi'l-Haremeyn*¹³⁵ *Me'âricü'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl* 4/704, 6/310 MH.¹³⁶ Muhammed b. Kâsım b. Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed b. Zâkûr el-Fâsî, el-Mâlikî, Ebû Abdillâh. Âlim, fakih, edip, dilci, şair. Fas'ta vefat etti (1120 h.).¹³⁷

¹²⁵ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 291.; *el-Fikru's-Sâmî*, 2/277.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 1/2.; *el-A'lâm*, 1/28.; *Fihrisü'l-Fehâris*, 1/130.

¹²⁶ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 302.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/290.

¹²⁷ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 302.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 10/290.; *el-A'lâm*, 6/264.

¹²⁸ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 308.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/95.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 7/143.; *el-A'lâm*, 4/309-310.

¹²⁹ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 308.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 7/143.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/95.; *el-A'lâm*, 4/309.; *Usûlü'l-Fıkh Târihuhü ve Ricâluhü*, 488.

¹³⁰ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 309.

¹³¹ Biyografisi için bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 9/14.; *el-A'lâm*, 6/11.; *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, 1821.

¹³² Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 313.; *el-A'lâm*, 7/64.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/106.; *Usûlü'l-Fıkh Târihuhü ve Ricâluhü*, 497.

¹³³ Hizânetü'r-Rabât'ta bir nüshası bulunmaktadır (nr. 276 Kef).

¹³⁴ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 313.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/199.; *el-A'lâm*, 7/64.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/106.; *Usûlü'l-Fıkh Târihuhü ve Ricâluhü*, 497.

¹³⁵ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 330.

¹³⁶ el-Hizânetü't-Teymûriyye'de bir nüshası bulunmaktadır (nr. 124).

¹³⁷ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 330.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 11/145.; *el-A'lâm*, 7/7.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/121.; *Usûlü'l-Fıkh Târihuhü ve Ricâluhü*, 508.; *Fihrisü'l-Fehâris*, 1/185.

57. [1156] *Şerh alâ Şerhi'l-Muhallâ alâ Cem'i'l-Cevâmi'* 5/174.¹³⁸ Ahmed b. Mübârek b. Muhammed b. Ali es-Sicilmâsi, el-Maltî, el-Bekrî, es-Siddîkî, el-Mâlikî. Âlim, ilim deryası, ufku geniş, fakih, müfessir, muhaddis, mukri'. Fas'ta vefat etti (1156 h.).¹³⁹

58. [1230] *Nazmu Cem'i'l-Cevâmi' fi'l-Usûl* 6/423.¹⁴⁰ Muhtâr b. Bûne eş-Şinkîti, el-Cekenî, el-Mâlikî. Âlim, edip ve birçok ilimde söz sahibi. Mağrib'de vefat etti (1230 h.).¹⁴¹

59. [1235] *Urcûze fi Usûli'l-Fıkh Merâki's-Su'ûd*¹⁴² 3/57 T.¹⁴³ Abdullah b. İbrahim b. Atâillah b. el-Alevî, eş-Şinkîti, el-Mâlikî. Fakih, âlim, edip. Hicrî 1235 senesi civarında vefat etti.¹⁴⁴

60. [1235] *Neşru'l-Bunûd fi Şerhi's-Su'ûd*¹⁴⁵ 5/491 T.¹⁴⁶ Eser, yukarıda adı geçen Abdullah eş-Şinkîti'ye aittir.

İKİNCİ BÖLÜM: MÂLIKÎ ÂLİMLER TARAFINDAN SERHEDİLMİŞ HANEFÎ USÛL ESERLERİ

1. *et-Tavzîh Şerhu't-Tenkîh*. Ubeydullah b. Mes'ûd b. Mahmûd el-Mahbûbî el-Hanefî, Sadru's-Şerî'a. Hicrî 747 tarihi sonrasında vefat etti.

(59880) *Hâşiye ale't-Tavzîh Şerhi't-Tenkîh fi'l-Usûl li-Sadri's-Şerî'a Ubeydillah el-Hanefî*¹⁴⁷ 1/499, 5/597. Abdulkâdir b. Ebi'l-Kâsım İbn Ahmed b. Muhammed b. Abdilmu'tî el-Ensârî el-Hazrecî, es-Sa'dî, el-Abbâdî, el-Mekkî, el-Mâlikî, Muhyiddîn. Fakih, usûlcü, muhaddis, müfessir, nahivci. Mekke kadılığına tayin edildi. Hicrî 880 senesinde Mekke'de vefat etti.¹⁴⁸

2. *et-Tahrîr fi Usûli'l-Fıkh*. Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-Hanefî. İbnü'l-Hümâm diye ma'rûf. 861 hicrî yılında vefat etti.

(601094) *Muhtasaru't-Tahrîr li'bni'l-Hümâm* 6/298.¹⁴⁹ Muhammed b. Muhammed b. Süleyman b. el-Fâsî b. Tâhir es-Sûsî, er-Rûdânî, el-Mağribî, el-Mâlikî, Ebû Abdillah. Edip, muhaddis, matematik ve astronomi

¹³⁸ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 2/56.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/127.; *Şeceretü'n-Nûr*, 352.

¹³⁹ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nûr*, 352.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 2/56.; *el-A'lâm*, 1/201.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/127.; *el-Fikru's-Sâmî*, 2/289.

¹⁴⁰ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 12/210.

¹⁴¹ Biyografisi için bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 12/210.

¹⁴² Bkz. *el-A'lâm*, 4/65.; *Usûlü'l-Fıkh Târihuhu ve Ricâluhu*, 563.

¹⁴³ Beyrut'ta, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye tarafından şerhi *Neşru'l-Bunûd* ile birlikte basılmıştır (1409/1988).

¹⁴⁴ Biyografisi için bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 6/18.; *el-A'lâm*, 4/65.

¹⁴⁵ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifin*, 6/18.; *el-A'lâm*, 4/65.

¹⁴⁶ Beyrut'ta, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye tarafından neşredilmiştir (I. Baskı, 1409/1988).

¹⁴⁷ Bkz. *Şezerâtü'z-Zehab*, 7/330.; *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 2/284.; *Buğyetü'l-Vu'ât*, 2/105.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 5/297.; *el-A'lâm*, 4/42.

¹⁴⁸ Biyografisi için bkz. *Şezerâtü'z-Zehab*, 7/329.; *ed-Dav'u'l-Lâmi'*, 2/283.; *Buğyetü'l-Vu'ât*, 2/104.; *Mu'cemu'l-Müellifin*, 5/297.; *el-A'lâm*, 4/42.

¹⁴⁹ Bkz. *Şeceretü'n-Nûr*, 316.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/107.; *el-Fikru's-Sâmî*, 2/282.

sahalarında uzman, nahiv, me'ânî ve beyân alanlarında da söz sahibi. Dımaşk'ta vefat etti (1094 h.).¹⁵⁰

(611094) *Şerhu Muhtasari't-Tahrîr li'bni'l-Hümâm* 6/298.¹⁵¹ Bu eser de yukarıda zikri geçen er-Rûdânî'ye aittir.

SONUÇ

Tercüme-i hâl kitapları içerisinde hacim itibariyle büyüklükleri - ki elbette bunlar mutlak anlamda hacmen en büyük olmayıp, bunlardan daha hacimli eserler de mevcuttur -, zengin içerikleri, mu'teber oluşları ve de önem sıralamasında en önlere yer alışları itibariyle haklı bir şörete sahip bu üç kitaptaki araştırmam neticesinde - Allah'a hamdolsun! - güzel sonuçlar elde ettim. Bunların en önemlilerini ise aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

1. Mâlikî âlimlere nispet edilen usûl-ü fıkıh eserlerinin telifi, IV. asrın ilk çeyreğinde, *el-Lüma' fi Usûli'l-Fıkh* isimli eserin müellifi İmâm Amr b. Muhammed b. Amr el-Leysî el-Bağdâdî (331 h.) ile başlamıştır.

2. IV. asırda Mâlikî usûl eseri olarak ancak iki çalışma mevcuttur. Bunlardan birincisi yukarıda zikri geçen *el-Lüma' fi Usûli'l-Fıkh* olup, diğeri ise; Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Ebherî'ye (375 h.) ait olan *Kitâbu Usûli'l-Fıkh*'tır.

3. VI. asırda üç usûl eseri mevcutken, V. asır altı usûl eseriyle temayüz etmiştir. VII. asırda on, VIII. asırda on iki, IX. asırda on üç, X. asırda beş, XI. asırda sekiz, XII. asırda iki ve XIII. asırda ise üç eser telif edilmiştir. Bu üç eser, XIV. asırdaki Mâlikî usûl eserlerini ise zikretmemişlerdir.

4. VII, VIII ve IX. asırlar, Mâlikî usûl telifâtı açısından zirveyi temsil etmektedir. Nitekim bu üç dönemdeki usûle dair telif eser sayısı toplamı, otuz beş'e ulaşmaktadır.

5. Mâlikî usûl eserlerinin şerh çalışmalarına konu olmadığını görebilmekteyiz. Bunun bir istisnâsı olarak, İbnü'l-Hâcib'in *Muhtasar*'ı ile bunun aslı olan ve yine aynı müellife ait eseri [*Müntehâ's-Sûl ve'l-Emel fi İlme'yl-Usûl ve'l-Cedel*] zikredebiliriz. Mâlikî âlimler VIII. asırdan XI. asra kadar bu iki esere çok büyük ilgi göstermişlerdir. Nitekim bu iki eser üzerine toplam on üç tane şerh çalışması yapmışlardır. Ancak burada dikkat çeken husus; bu on üç eserin tümünün de şerh olmasıdır. Yani, bu iki kitap (*Muhtasar* ve *Müntehâ's-Sûl*) ne ihtisâr edilmiştir, ne de nazma çekilmiştir.

¹⁵⁰ Biyografisi için bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 316.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/107.; *el-Fikru's-Sâmî*, 2/281.; *Usûlü'l-Fıkh Tarihuhü ve Ricâluhü*, 498.; *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 11/221.; *el-A'lâm*, 6/151.; *el-Fikru's-Sâmî*, 2/281.; *Fihrisü'l-Fehâris*, 1/425.

¹⁵¹ Bkz. *Şeceretü'n-Nür*, 316.; *el-Fethu'l-Mübîn*, 3/107.; *el-Fikru's-Sâmî*, 2/282.

Bu şerhleri şöylece gösterebiliriz:

A) *Münteha's-Sûl ve'l-Emel* isimli eserin şerhleri:

- I. *Şerhu Münteha's-Sûl ve'l-Emel li'bni'l-Hâcib.* Eser, Muhammed b. el-Hasen b. Muhammed el-Mâlakî (771 h.)'ye aittir.
- II. *Şerhu Münteha's-Sûl ve'l-Emel fi İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel.* Eser, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed ez-Zübeyrî, el-İskendârî (801 h.)'ye aittir.
- III. *Şerhu Münteha's-Sûl ve'l-Emel fi İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel.* Eser, Kâsım b. Saîd b. Muhammed el-Ukbânî, et-Tilimsânî, el-Mağribî (854 h.)'ye aittir.
- IV. *Şerhu Münteha's-Sûl ve'l-Emel fi İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel.* Eser, Muhibbuddîn en-Nüveyrî diye ma'rûf, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali (897 h.)'ye aittir.
- V. *Şerhu Münteha's-Sûl ve'l-Emel fi İlmeyi'l-Usûl ve'l-Cedel.* Eser, Muhammed b. el-Kâsım (926 h.)'a aittir.

B) *Muhtasar*'ının şerhleri:

- I. *eş-Şihâbu's-Sâkib fi Şerhi Muhtasari İbni'l-Hâcib.* Eser, Muhammed b. Abdillâh b. Râşid el-Bekrî el-Kafsî (731 h.)'ye aittir.
- II. *Şerhu Muhtasari'l-Müntehâ.* Eser, Muhammed b. Muhammed b. İbrahim es-Sefâkusî (744 h.)'ye aittir.
- III. *Şerhu Muhtasari İbni'l-Hâcib.* Eser, Halîl b. İshâk b. Musa b. Şuayb (767 h.)'a aittir.
- IV. *Keşfu'n-Nikâbi'l-Hâcib alâ Muhtasari İbni'l-Hâcib.* Eser, İbrahim b. Ali b. Muhammed b. Ferhûn el-Ya'merî, el-Medenî (799 h.)'ye aittir.
- V. *Şerhu Muhtasari'l-Müntehâ li'bni'l-Hâcib.* Eser, Behrâm b. Abdillâh b. Abdilâzîz b. Ömer b. Avd es-Sülemî, ed-Demîrî, el-Kâhirî (805 h.)'ye aittir.
- VI. *Edâü'l-Vâcib fi Tashîhi İbni'l-Hâcib.* Eser, Muhammed er-Radiyy el-Hasenî, el-Fâsî (824 h.)'ye aittir.
- VII. *Kâfi'l-Metâlib fi Şerhi Muhtasari İbni'l-Hâcib.* Eser, Muhammed en-Nâsîh et-Trablusî, eş-Şâmî (914 yahut 941 h.)'ye aittir.
- VIII. *Şerhu Muhtasari İbni'l-Hâcib.* Eser, Muhammed b. Yahya b. Ömer b. Yûnus el-Karâfî (1008 h.)'ye aittir.

6. daha önce de söylediğim üzere, Mâlikî âlimlerce usûl-ü fıkha dair eser telifi, hicrî IV. asrın ilk çeyreğinde başlamıştır. Ne var ki, yavaş yavaş da bu konuda telif eser vermede bir gelişme ve zenginliğe doğru gidiş kendini göstermiş ve nihayetinde IX. asır on üç usûl eseriyle bu anlamda zirve noktayı temsil eder konuma gelmiştir. Daha sonrasında ise, bu gelişmenin tersi istikamette, yavaş yavaş bir azalma seyrine girilmiştir. Öyle ki, XIII. asırda bu sahada ancak üç eser görülebilmektedir. Üzerinde incelemede bulunduğumuz üç kaynak eser, XIV. asrın Mâlikî usûl eserleriyle alâkalı herhangi bir bilgiyi ise kaydetmemişlerdir.

7. Hanbelî usûl eserlerini şerhetmiş herhangi bir Mâlikî âlim ise tespit edemedim.

8. Mâlikî âlimler ile Şâfiî âlimler arasında mevcut bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Buna göre; Mâlikî âlimlerin hem usûl, hem de bunun dışında kalan bazı Şâfiî mezhebine ait eserleri şerhetmiş oldukları görülmektedir.

Bunlardan bazılarını şu şekilde zikredebiliriz:

A) İmâmu'l-Haremeyn'e ait *el-Varakât* isimli eser üzerine üç şerh yapılmıştır:

- I. *Kurretü'l-Ayn bi-Şerhi Varakât li-İmâmi'l-Haremeyn*. Eser, Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahman b. Haseneyn el-Mâlikî (954 h.)'ye aittir.
- II. *el-Me'âricü'l-Mürtekât ilâ Me'âni'l-Varakât li-İmâmi'l-Haremeyn*. Eser, Muhammed b. Muhammed b. Ebî Bekr ed-Delâî, el-Fuştâlî, el-Mağribî, el-Mâlikî (1089 h.)'ye aittir.
- III. *Nazmu'l-Varakât li-İmâmi'l-Haremeyn*. Eser, Muhammed b. Kâsım b. Muhammed b. Abdilvâhid b. Ahmed b. Zâkûr el-Fâsî (1120 h.)'ye aittir.

B) İmâmu'l-Haremeyn'e ait *el-Burhân* isimli eser üzerine iki şerh yapılmıştır:

- I. *İzâhu'l-Mahsûl fî Burhâni'l-Usûl*. Eser, Muhammed b. Ali b. Ömer b. Muhammed et-Temîmî el-Mâzerî (536 h.)'ye aittir.
- II. *Telkîhu'l-Ezhân bi-Tenkîhi'l-Burhân*. Eser, Muhammed el-Arabî b. Yûsuf b. Muhammed el-Fihri, el-Kasrî, el-Fâsî (1052 h.)'ye aittir.

C) Gazâlî'nin *el-Mustasfâ*'sı beş kez şerhedilmiştir:

- I. *Haşiyetü ale'l-Mustasfâ*. Eser, Sehl b. Muhammed b. Sehl b. Ahmed b. Mâlik (639 h.)'e aittir.
- II. *Hâşiyetü alâ Müşkilâti'l-Mstasfâ*. Eser, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Ezdî (651 h.)'ye aittir.
- III. *Muhtasarü'l-Mustasfâ*. Gazâlî'nin kendisi ihtisarda bulunmuştur.
- IV. *Şerhu'l-Mustasfâ*. Eser, Hasen b. Abdilazîz b. Muhammed b. Abdilazîz (679 h.)'e aittir.
- V. *Şerhu'l-Mustasfâ*. Eser, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdirrahman (699 h.)'a aittir.

D) Sübkî'nin *Cem'u'l-Cevâmi'* isimli eseri, altı şerh ile temayüz etmektedir:

- I. *Zevâlü'l-Mâni' fi Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*. Eser, Muhammed b. Ammâr b. Muhammed b. Ahmed el-Kâhîrî, el-Mâlikî, Şemsüddîn (844 h.)'e aittir.
- II. *ed-Diyâu'l-Lâmi' fi Şerhi Cem'i'l-Cevâmi'*. Eser, Ahmed b. Halef Hulûlû, el-Kavî, el-Mağribî, el-Kayrevânî (898 h.)'ye aittir.
- III. *Hâşiyetü alâ Şerhi'l-Muhallâ alâ Cem'i'l-Cevâmi'*. Eser, Muhammed el-Lekkânî el-Mâlikî, Nâsiruddîn (958 h.)'e aittir.
- IV. *el-Büdûrü'l-Levâmi' min Hudûri Cem'i'l-Cevâmi'*. Eser, İbrahim b. İbrahim b. Hasen b. Ali el-Lekkânî (1041 h.)'ye aittir.
- V. *Şerh alâ Şerhi'l-Muhallâ alâ Cem'i'l-Cevâmi'*. Eser, Ahmed b. Mübârek b. Muhammed İbn Ali es-Sicilmâsî, el-Maltî, el-Bekrî, es-Siddîkî (1156 h.)'ye aittir.
- VI. *Nazmu Cem'i'l-Cevâmi' fi'l-Usûl*. Eser, Muhtâr b. Bûne eş-Şinkîti, el-Cekenî (1230 h.)'ye aittir.

E) Râzî'nin *el-Mahsûl*'ü üzerine yapılan şerh:

el-Karâfî diye meşhur, Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahman b. Abdillâh es-Sanhâcî, Şihâbuddîn'in (684 h.) zikri geçen esere şerhi mevcuttur.

9. İnceleme yaptığımız üç kaynakta, hicrî IV. asırdan XIV. asra kadar toplam altmış Mâlikî usûl eseri kayıtlıdır.

10. Bu eserlerin on sekiz'i matbu, nüshaları ve nerede buldukları bilinmek üzere beş'i mahtût, yine bu eserler arasındaki iki mahtût tahkîk edilmiş olup, otuz üç mahtût hakkında ise şu âna kadar herhangi bir malûmât elde edemedim.

Nihayet sözün sonuna geldik; Yüce Allah'ın salât ve selâmı, Peygamberimiz Muhammed (a.s)'ın, onun ehl-i beytinin ve de ashâb-ı güzîninin üzerine olsun!

KAYNAKÇA

- Usûlü'l-Fıkh*. Muhammed Zekeriyya el-Berdîsi, II. Baskı, 1407/1987, Dâru'l-Fıkr, Beyrut-Lübnan
- Usûlü'l-Fıkhî'l-İslâmî*. Bedrân Ebu'l-Ayneyn Bedrân, Müessesetü Şebâbi'l-Câmi'a li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', el-İskenderiyye
- Usûlü'l-Fıkh Târihuhu ve Ricâluhu*. Şa'bân Muhammed İsmail, I. Baskı, 1401/1981; II. Baskı, 1419/1998, Dâru's-Selâm ve'l-Mektebetü'l-Mekkiyye, Mekke-i Mükerreme
- Usûlü'l-Fıkhî'l-Müeyesser*. Şa'bân Muhammed İsmail, I. Baskı, 1415/1994, Dâru'l-Kütübi'l-Câmi'î, Kahire-Mısır
- el-A'lâm. Kâmûsu Terâcim li-Eşhuri'r-Ricâl ve'n-Nisâi mine'l-Arab ve'l-Müsta'rabîn ve'l-Müstesrikîn*. Hayruddîn ez-Ziriklî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut-Lübnan
- el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Ebu'l-Fidâ el-Hâfız İbn Kesîr ed-Dımaşkı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan
- el-Bedru't-Tâli' bi-Mehâsini Men Ba'de'l-Karnî's-Sâbi'*. el-Kâdî el-Allâme Şeyhülislâm Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (1250 h.), Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire
- Buğyetü'l-Vu'ât fi Tabakâti'l-Luğaviyyin ve'n-Nühât*. el-Hâfız Celâluddîn Abdurrahman es-Suyûtî, thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, el-Mektebetü'l-Asriyye, Saydâ-Beyrut
- Târihu Bağdâd*. el-Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Hatîb el-Bağdâdî (463 h.), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan
- Târihu Kudâti'l-Endelüs*.
- et-Tahsîl mine'l-Mahsûl*. Sirâcuddîn Mahmûd b. Ebî Bekr el-Urmevî (682 h.), Dirâse ve tahkîk: Abdulhamîd Ali Ebû Züneyd, I. Baskı, 1408/1988, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut

Yazar, metnin orijinalinde toplam eserin 59 olduğunu zikretmektedir. Ne var ki, 14 rakamıyla sehven iki eser kaydettiğinden, toplam sayı 60'a bâliğ olmaktadır [MG].

- Tezkiratü'l-Huffâz.* el-İmâm Ebû Abdillâh Şemsüddîn ez-Zehabî (748 h.), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut-Lübnan ve Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut
- Tertibu'l-Medârik ve Takrîbu'l-Mesâlik.* el-Kâdi İyâz b. Musa el-Yahsubî (544 h.), thk.: Ahmed Bükeyr Mahmûd, 1387/1967, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut-Lübnan
- et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-Me'âni ve'l-Esânîd.* Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî el-Kurtubî (463 h.), thk.: Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî, III. Baskı, 1408/1988, Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şu'ûni'l-İslâmiyye bi'l-Mağrib
- Tenvîrü'l-Havâlik Şerh alâ Muvattai Mâlik.* Abdurrahman es-Suyûtî (911 h.), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan
- Tehzîbü'l-Esmâi ve'l-Luğât.* el-İmâm el-Allâme el-Fakih el-Hâfiz Ebû Zekerıyya Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî (676 h.), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan
- Husnü'l-Muhâdara fî Târîhi Mısr ve'l-Kâhire.* el-Hâfiz Celâluddîn Abdurrahman es-Suyûtî, thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim
- ed-Dürerü'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mieti's-Sâmine.* Şeyhülislâm Hâfızu'l-Asr Şihâbuddîn İbn Hacer el-Askalânî, Dâru'l-Cil, Beyrut
- ed-Dîbâcü'l-Müzhêb fî Ma'rifeti A'yâni Ulemâi'l-Mezheb.* İbn Ferhûn el-Mâlikî (799 h.), thk.: Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nûr (Ezher Üniversitesi'nde Hadis öğretim görevlisi), Dâru't-Turâs li't-Tab' ve'n-Neşr, Kahire
- Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ.* Şümsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî (748 h.), thk.: Şuayb el-Arnâût ile birlikte bir heyet, II. Baskı, 1402/1982, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Lübnan
- Şeceretü'n-Nürî'z-Zekiyye fî Tabakâti'l-Mâlikiyye.* eş-Şeyh Muhammed b. Muhammed Mahlûf, Dâru'l-Fikr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî'
- Şezerâtü'z-Zehab fî Ahbâri Men Zeheb.* Tarihçi, Fakih, Edebiyatçı, Ebu'l-Felâh Abdulhâyy b. el-İmâd el-Hanbelî, Dâru'l-Fikr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî'
- ed-Dav'u'l-Lâmi' li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'.* Tarihçi, münekkit, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî, Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Hayât, Beyrut
- el-Fethu'l-Mübîn fî Tabakâti'l-Usûliyyîn.* Abdullah Mustafa Merâğî, II. Baskı, 1394/1974, nşr.: Muhammed Emîn Demc ve Şürekâuhü, Beyrut
- el-Fikru's-Sâmî fî Târîhi'l-Fikhi'l-İslâmî.* Muhammed b. el-Hasen el-Hacvî el-Se'âlibî el-Fâsi (1291-1376 h.), el-Mektebetü'l-İlmiyye, Medîne-i Münevvere
- Fihrisü'l-Fehâris ve'l-Esbât ve Mu'cemu'l-Me'âcim ve'l-Mesye'hât ve'l-Müselselât.* Abdulhâyy b. Abdilkebîr el-Kettânî, nşr.: İhsân Abbâs, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut-Lübnan
- el-Fihrist.* İbnü'n-Nedîm, (Mısır Üniversitesi öğretim üyelerinden biri tarafından kaleme alınmış İbnü'n-Nedîm'in hayatı ve *el-Fihrist*'in değerine dair

- kıymetli bir mukaddime ile birlikte), Dâru'l-Ma'rife li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Beyrut-Lübnan
- el-Kevâkibu's-Sâire bi-Menâkibi A'yâni'l-Mieti'l-Âşire.* Necmuddîn el-Ğazzî, thk.: Cebrâil Süleyman Cebûr, nşr.: Muhammed Emîn Demc ve Şürekâuhu, Beyrut-Lübnan
- Mu'cemu'l-Usûliyyîn.* Muhammed Mazhar Bekâ, Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ: Ma'hedi'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve İhyâi't-Turâsi'l-İlmî, Merkezü Buhûsi'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Mekke-i Mükerreme
- Mu'cemu'l-Matbû'âti'l-Arabiyye ve'l-Mu'arabe.* Yûsuf İlyân Serkîs, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diñiyye
- Mu'cemu'l-Müellifin Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye.* Ömer Rıza Kehhâle, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî
- el-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh.* Abdulkerîm Zeydân, 1987, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut-Lübnan
- Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâü Ebnâi'z-Zemân.* Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr Hallikân (608-681 h.), thk.: İhsân Abbâs, 1397/1977, Dâru Sâdir, Beyrut